srečanja in razhajanja

Ivan Urbančič

Vprašanje kulturne revije in njenih možnosti

I. V programu za Novo revijo, objavljenem v njeni prvi številki, smo tudi zapisali, da se bo Nova revija »posvečala stalni samoraziskavi in samopremisleku«. Zdaj imamo pred seboj deset izdanih zvezkov (16 številk) revije. Morda je na tem mestu njene dosedanje poti že čas za pogled na njeno doslej faktično prehojeno pot in na njene možnosti v prihodnje. Sam sem njen — ne ravno zgolj priložnosten — sourednik, sodelavec in soobličovalec. Zato svoj pričujoči premislek uvrščam med prispevke, ki bi jih lahko imeli za elemente »samoraziskave in samopremisleka« Nove revije. Že takoj na začetku pa moram zato tudi povedati, da ne bom govoril niti o sebi niti o kom drugem v reviji in celo tudi ne o *nas* kot skupini, ki zdaj dajemo ton Novi reviji. Tema mojega premisleka bo v prvi vrsti revija sama kot taka, kot »kulturna tvorba«. Pri tem moj premislek ne namerava biti sistematičen in izčrpen, temveč spodbuden.

Pisati o kaki kulturni reviji takega tipa, kakršna je Nova revija, je mogoče na mnogo načinov — kakor pač o vsaki stvari. Te načine določajo in nosijo različni vidiki, skozi katere na kulturno revijo gledamo in jo tako šele razumemo in presojamo. Od vidika gledanja je zato odvisno, kaj bomo v reviji videli. Natančneje: vidik gledanje odkriva Novo revijo v tem, *kaj in kako je.* Vendar, ali so vsi ti različni vidiki enakovredni, enako tehtni? Je izbor vidika stvar piščeve samovolje ali poljubnih ozirov na kaj?

Nova revija spada v tisti tip kulturne revije na Slovenskem, ki zbira v sebi najvišjo duhovno kulturo tega ljudstva, njegovo poezijo, mišljenje in verovanje, ki so v svojem sovisju mesto izvira besede oz. govora tega ljudstva. Tak tip revije se ne posveča kaki posebni stroki ali posebni znanstveno-tehnični dejavnosti, ni glasilo kake posebne institucije ali stranke ali podobno. Zbira najvišjo duhovnost naroda; v nji prihaja na neki način do besede zgodovinsko prebivanje tega ljudstva v svetu. Taka je Nova revija po tipu. O njeni faktičnosti zdaj še ne govorim. Če zdaj skrajšano postavimo, da so poezija, mišljenje in verovanje v svoji sovisnosti najvišja duhovnost in bistvo kulturne ustvarjalnosti naroda in s tem vrhunec vse bistvene človeške izobrazbe danes, potem je najširše bistveno obzorje kulturne revije, kakršna je po tipu tudi Nova revija, prav v tej duhovnosti. To je rečeno zdaj shematično, vendar nakazuje, da je *bistveni vidik* razkrivanja in razumevanja tega, kaj in kako je Nova revija in tudi kaj in kako bi mogla biti (njena možnost), v tej duhovnosti, torej prav v *bistvu* kulture. Skratka: *bistvo* kulture je edino primerni nesamovoljni najvišji vidik razkrivanja in presoje kulturne revije v tem, kaj in kako je, kakor tudi tega, kaj in kako bi mogla biti. Vsi drugačni vidiki gledanja in presoje so sicer možni in za to ali ono lahko koristni, vendar so kljub vsemu, kar lahko pokažejo, *nebistveni* in njihov izbor je v veliki meri odvisen od osebne samovolje kakega pisca. V tem prispevku o Novi reviji se bom trudil, da bi se v svojem gledanju nanjo postopoma dvignil do takega bistvenega in najvišjega vidika.

Vendar — ali vemo, kaj je danes kultura? Ali poznamo *bistvo* kulture danes? Smo že domači v sodobno-prihodnem *bistvu* kulture? Na ta vprašanja v tem premisleku o Novi reviji ne bom odgovarjal naravnost. Neka slutnja odgovora se bo morda nakazala iz samega premisleka. Ta premislek se zato odvija v obzorju *temeljnega izvornega vprašanja o bistvu kulture* in zavrača vsako samoumevnost obstoječih in domnevnih vednosti o kulturi. Tako vprašanje o kulturi danes ni niti káko zgolj retorično vprašanje niti ni kaka moja poljubna drža, ampak izhaja iz vprašljivosti samega temelja kulture danes. To bi pomenilo, da je kultura sama po svojem lastnem temelju »zašla« danes v vprašljivost. In kje bi lahko prej in neposredneje zadeli na to temeljno vprašljivost kulture kot ravno ob premisleku kulturne revije in njenih možnosti? Prvi korak na poti k nekemu izvornemu novemu bistvu kulture bi zato bil, če bi najprej uvideli in s primerno resno tehtnostjo pripoznali, da *ne vemo* več, kaj je pravzaprav danes in v prihodnje kultura v svoji najvišji duhovnosti. Zakaj o »kulturi« kot pustem polju naše kulturne politike tu ne govorim, ker je ta »pojem kulture« nebistven, čeprav ni nepomemben. Seveda one nevednosti ne moremo imeti za krepost; njeno pripoznanje pa bi lahko odprlo prostor možnemu prihodu izvornega novega bistva kulture. O tej *nevednosti* o bistvu kulture danes pa moram reči, da je sama po sebi že neka *visoka vednost* najvišje duhovne izobrazbe in premisleka in ima le kot taka težo. Nikakor namreč tu ne mislim na káko nevednost poljubnega človeka s ceste, ki pač ne ve, kaj je to kultura, ker se mu o tem ni nikoli nič sanjalo niti ga to ni brigalo. Tako je torej celo nevednost o bistvu kulture lahko bistvena ali pa nebistvena; in bistvene ne-vednosti o bistvu kulture ni mogoče priznati komur si bodi. Mislim, da celo zelo mnogim kulturnikom ne. Tu pa je seveda prav blizu pomislek, da je »temeljna vprašljivost kulture danes« moja čista izmišljotina. Proti temu lahko zdaj rečem le, da prihaja misel o temeljni vprašljivosti kulture danes iz istega izvira, iz katerega je npr. Edvard Kocbek v svoji zadnji pesniški zbirki imenoval poezijo *»nevesta v črnem«.* In ta *izvir* ostaja vprašanje.

2. Ko je po dveh letih naših mučnih in zoprnih, včasih tudi veselih in navdušenih, ves čas pa z močnim dvomom prežetih nepopustljivih prizadevanj za Novo revijo izšel njen prvi zvezek, je bilo naše veselje nepopisno. Novi reviji se je skozi skoraj nepredirne goščave naše kulturne politike uspelo prebiti na beli dan. Zdaj, ko je bila tu pred nami v svojem prvem zvezku, smo bili celo sami nekoliko začudeni nad njo. To komaj šele rojeno dete slovenske kulture je že hudobno in brezskrbno in prešerno grizlo okrog sebe in nas spravljalo v tesnobo in skrbi, da nam ga čuvarji obstoječega reda ne bi kar brž umorili. Taka je ostala Nova revija skozi vseh svojih deset dosedanjih zvezkov: samovoljna, objestna, hudobna in ujedljiva, ne glede na naše želje ubirajoča svoja pota, obenem pa — privlačna in zanimiva. Zato se našemu veselju ob nji ves čas pridružujeta tesnoba in skrb zanjo. Vendar postaja zdaj očitno, da je konec njenega otroštva blizu, in da jo bomo morali »trdneje zgrabiti« in »urediti«, če nočemo, da bi nam podivljala in opustela v naveličani starikavosti in vsesplošni filistrski sivini. In ta nevarnost se mi zdi mnogo hujša in nevarnejša kot tista navadna, ki ji že ves čas vnanje grozi; in ji je kot notranja tudi mnogo bližja in bolj prikrita; prihaja kot shizofrenikova blaznost: skozi njegovo najbolj ostro pamet. Morda pa tudi ni tako, da bomo morali *mi* »trdneje zgrabiti« in »urediti« njo, temveč da se bomo morali prej mi sami pustiti zgrabiti iz njenega še skritega bistva — kot sodobno-prihodnega »novega« (?!) bistva kulture. To pa najbrž ni popolnoma in samo v naši moči.

Pojav Nove revije je obenem z dvomi zbudil tudi upe, da se bo z njo zgodil v slovenski kulturi neki prelom. Prelom v kulturi — če to zares je — pomeni izvorni nastop nekega novega »duha«, ki se izrazi v novi poeziji, v novem mišljenju in novem verovanju (ciljih, smislu). Tak nastop novega »duha« sproži spor z obstoječim in uveljavljenim.

Zato mora na mestu preloma, npr. v reviji in z njo, potekati obenem tudi ta spor, se vnemati »kulturni boj«. Revija, ki zaznamuje prelom v kulturi, — ki govori zgodbo preloma kulture — do-prinaša torej nekega novega »duha« in obenem sproža in nosi spor z obstoječim. Take so bile vse pomembne »kulturne revije« slovenske zgodovine: Čebelica, Stritarjev Zvon . . . celo goriška Veda in tudi Kocbekovo Dejanje. O povojnih — Besedi, Reviji 57, Perspektivah, Problemih — tega že ni mogoče več na enak način trditi.

Je Nova revija s svojimi doslej izdanimi desetimi zvezki zanamovala morda tak prelom slovenske kulture? Ali pa je Nova revija zgolj razširitev obstoječega nekoliko pretesnega prostora za objavljanje sestavkov nekaterih piscev, ki dotlej pač niso imeli pravega prostora za to? Morda pa je deloma to in delomo ono, pri čemer ni že kar jasno, kateri »deli« so to?

Vendar se zdi, da tisto, po čemer tu vprašujem, namreč, ali je Nova revija zaznamovala nastop kakega novega »duha« v prej naznačenem smislu, že zaostaja za programskim konceptom Nove revije. Njen programski koncept namreč že izhaja iz teze, da so danes »literarno ideološki projekti v svojem historičnem zaporedju izčrpani in zato se lahko še ponavljajo in izpopolnjujejo (glej 1. št. N. r.)«. Zdi se, da tu s svojim vprašanjem o »novem duhu« in »prelomu kulture« iščem pravzaprav spet neki »literarno ideološki projekt« in torej spet neko »metafiziko«, ki smo jo pa ja že »premagali«. Toda mogoče je, da se le tako zdi. In še bolj mogoče je, da smo metafiziko »premagali« zgolj v domišljiji, torej nekako zgolj »znotrajtekstualno«, če rečem po Kermavnerjevo. Razen tega pa ona izhodiščna programska teza ne pove nič drugega kot tole: znano je vse, kar že poznamo, in *zato* novega ne more biti nič. Preštet je svet in prešteti so časi in vse, kar je imelo biti, je že bilo, zato nič več novega ne bo; — in norec tisti, ki še kaj novega išče ali pričakuje. Pri tem pa je šaljiva paradoksnost tega programa v trditvi, da bo Nova revija »revija novih kriterijev«. Od kod bodo neki prišli ti »novi kriteriji«, če se je vse že zgodilo in je vse že bilo? Po moji pameti lahko nove kriterije prinese le novi edinstveni »duh«, *zgodba preloma*, nikoli pa ne kaka razkrojitev dotedanjih skupinskih »literarno ideoloških projektov« na zgolj posameznike, ki se zdaj kdo ve kam »razhajajo«, kakor to sugerirajo te programske teze. To ne bi bili novi kriteriji, ampak vsesplošna močvirniška izravnava vseh razlik v docela samovoljnem igračkastem »mikrokriterirčkanju«. Kriteriji: to so gorovja, ne pa močvirniška ravnina.

Na žalost ali pa na srečo — kdo ve? — je Nova revija, brž ko se je rodila, hudobno in hudomušno pokazala nam in tem našim »programom« osle in v marsičem šla svoja čudna in nepredvidena pota. Dokaz, da kulturna revija nismo MI. Seveda je še vedno odprto vprašanje, ali je spregovorila v nji kaka zgodba preloma slovenske kulture. Vsekakor pa je res, da je kulturna revija v svoji faktičnosti »zunajtekstualno« dejstvo, kakor bi rekel Kermavner; sam pa pravim, da je Nova revija kot kulturna revija v svoji faktičnosti dejstvo zunaj naših samoprevar, iluzij in zgolj želj. Zato je to, *kaj in kako je,* treba šele ugotoviti. To pa z ogledom njenih desetih vrženih ali položenih kamnov, njenih desetih izdanih zvezkov.

3. Najprej je mogoče reči, da je Nova revija sveži veter v zatohlo ozračje slovenske kulture druge polovice 70. in začetka 80. let. Potresla je kulturno mrtvilo tega časa in (pre-)budila dremajoče duhove. Treba je pogledati, kako in s čim je to storila. To se pokaže le, če ne gledamo nanjo iz neposredne bližine, temveč če gledamo iz neke primerne oddaljenosti, ki nam odkrije *osnovni ton* njenih pisanih mnogoterosti. In ta osnovni ton je: drzno in odločno dejansko izkazovanje in pričevanje neke svobode, nekega duha svobode proti totalitarno ustrojenemu obstoječemu kulturnemu prostoru pri nas. O tem duhu svobode se nam ni treba nič slepiti in iskati zanj kakih »izkunštvanih« imen, s katerimi bi ga prikrivali in prikazovali kot kaj drugega, kot je. Ta duh svobode namreč ni nič novega, saj je osnovni in prvi do-prinos moderne državljanske epohe evropske in s tem danes svetovne zgodovine. Nova revija se je v tistem, po čemer je v tem času pri nas sveži veter, *vrnila* k temu epohalnemu državljanskemu duhu svobode v njegovi moderni obliki in ga z dotlej pri nas nesluteno odločnostjo izkazovala proti totalitarno ustrojenemu in umrtvljenemu obstoječemu kulturnemu in družbeno-bivanjskemu prostoru. Ta njena *vrnitev k TEMU »staremu«* je v takem prostoru zazvenela *revolucionarno.* O tem totalitarno (stalinistično!) ustrojenemu in umrtvljenem ob-stoječem kulturnem in družbeno-bivanjskem prostoru tega časa, z mnogimi njegovimi implikacijami, dobro piše tudi Taras Kermavner v svojem »premišljevanju ob mlajši sodobni slovenski poeziji II /glej 5. oddelek njegovega spisa, str. 1696—1702 v 15—16. št. N. r./.« Samo v razmerah resocistične (=realsocialistične) potlačitve državljanske svobode kot *bitnega* prostora žive kulture lahko ponovno uveljavljanje te svobode, lahko to *»vračanje«* pomeni revolucionarno novost. O Besedi, Reviji 57, Perspektivah tega ne moremo še enako trditi. Čeprav je res, da tudi te ponovno uveljavljajo in predvsem *izkazujejo* državljansko svobodo v kulturi, to v naših slovenskih povojnih razmerah še ni bilo ponavljanje. Nova revija je v tem pogledu ponavljanje. In sicer ne po svoji krivdi ne po programih svojih sodelavcev. Ne more biti kaj drugega, dokler so razmere take. MI tega nismo »programsko« hoteli, pa je to »kar sámo ratalo«. S tega vidika gledano ni odločilno v prvi vrsti to, kaj se piše, konkretna tematska vsebina, temveč samo to, da se ti spisi vpisujejo v »prostor« državljanske svobode, da se v njih dejansko izkazuje ta duh svobode. Seveda je samoumevna predpostavka udarnosti pri izkazovanju tega duha svobode tudi dovolj visoka stopnja tematske miselne razvitosti in izobrazbe te duhovnosti, ki se izpričuje v prispevkih Nove revije. Neka surova, neizobražena, zgolj zahteva po svobodi v kulturi nima ne mesta ne odmeva. Vendar kakor koli in kar koli tematsko že je, Nova revija »živi« in »je odmevna« in »je zanimiva« v prvi vrsti po svojem ponovnem usvajanju, izpričevanju in izkazovanju epohalnega državljanskega duha svobode proti totalitarni kulturni in tudi družbeni politiki. In samo v tem je tudi njena nesprejemljivost in »problematičnost« za totalitarno-ideološko kulturno politiko; — samo ta njen DA JE proti »božji volji« (četudi po pripustitvi slednje!). Prav to ni kaj iluzornega ali zgolj »znotrajtekstualnega«.

Poglejmo si izdane zvezke Nove revije in videli bomo, da imajo poglavitni sklopi člankov prej omenjeni osnovni ton. Vsako zavzemanje za »pluralizem« proti monolitizmu je druga, nekoliko sramežljiva, ostrine zastirajoča beseda in zahteva svobode. S tem sovisno zavzemanje za dejansko samoupravljanje, kaj je drugega kot zahteva in že izkazovanje državljanske svobode? Zakaj samoupravljanje je avtonomija samoodločanja in samodoločanja v tem svobodnih subjektov.

Kritika marksizma-leninizma-stalinizma kot ideologije totalitarističnega resocizma sama še ne prinaša kakega novega duha, ampak je po svoji spodbudi nošena po zahtevi svobode kot edinega omogočujočega prostora žive kulture in, v razširitvi, tudi vsega družbenega bivanja sodobnega človeka. Obnavljanje spora na tikpredvojni literarni levici oz. ponovno prinašanje tega spora na dan, ne na zgolj historicistično objektivističen mrtev način, — kaj je tu drugega v osnovi kot zahteva in že tudi dejansko izkazovanje duha državljanske svobode v kulturi

in s tem zavračanje totalitarizma v kulturi, že boj proti njemu?

Kaj so pogovori s sodobniki v Novi reviji? Tisti, o katerih smo rekli, da so dobri, ki so bili odmevni in smo se jih veselili? Bili so in so še taki zaradi svoje spornosti nasproti obstoječemu v izdankih njegovega totalitarizma; torej zaradi tega, ker so izpričevali in nosili duha državljanske svobode. Ali pa so s svojo brezobzirno apologijo obstoječega dosegali — v prostoru kulturne revije — ravno nasproten učinek: samoosmešenje obstoječega (npr. Šali).

Za kaj je šlo pri sporu o zgodovini študentskega gibanja? Celo ta blok izpričuje isti ton. Proti forumsko sprejemljivi predstavitvi študentskega gibanja pokazati njegovo drugačno vsebino in tako z delom izpričati svobodo gledanja na to stvar.

Zakaj je bila kronika dogodkov o nastajanju Nove revije tako zanimiva, da se je brala kakor napeta kriminalka? Taka kronika dogodkov — dolgčas sam na sebi — je postala napeta zato, ker je razgaljala naravnost fantastične načine oviranja in precejanja neke svobodne zunajforumske kulturne pobude, preprostega svobodnega vzgiba v kulturi. Tudi tu vidimo in slišimo isti osnovni ton. Isto lahko rečemo tudi o raznih »dokumentih«, »pismih« in »zapisnikih« (npr. tisti v št. 15—16) objavljenih v Novi reviji.

Tako imenovana »srečanja in razhajanja« v Novi reviji: kaj so ne glede na naša pričakovanja? Ob posameznih vprašanjih iznašana spornost med državljanskim duhom svobode v kulturi in »duhom« ali ideološko apologijo totalitarne kulturne politike. Kot primer brezobzirne apologije obstoječega, ki se v kontekstu kulturne revije učinkovalno sprevrača v svoje nasprotje, lahko omenim tu prispevka Franca Šalija. S to »rubriko« smo imeli v reviji drugačne namene, mislili smo na razhajanja in srečanja kulturnih ustvarjalcev in s tem na iznos globlje spornosti »duha« v sodobnem svetu. To se nam doslej še ni posrečilo. Morda zato, ker nam je pri-hodnji »novi duh« še skrit?; ali pa zato, ker je bilo treba prej opraviti še nekaj drugega in očitno neodložljivega?

In vse glosiranje v Novi reviji? Kaj ni v spornostih, iz katerih izhaja, očitno, za kaj tu v osnovi in skoraj brez izjeme gre pod vso glosarsko tematiko? Glose Nove revije so v našem kulturnem prostoru zanimive in udarne zato, ker razgaljajo, smešijo, zavračajo, se rogajo, in oporekajo najrazličnejšim »izdankom« in destilatom« resocistične kulturne in druge politike, njenih institucij in zvočnikov, kakor nastopajo v neštetih zgodah, prigodah, potezah in detajlih našega kulturnega in družbenega življenja. Takšne so, ker »z delom« (ne v teoriji) izkazujejo in uveljavljajo in nosijo duha državljanske svobode proti vsaki totalitarnosti.

Celo o večini prevodov, tistih, ki smo se jih najbolj veselili, moramo reči isto: imajo isti osnovni ton. In prav tako tudi razprave o narodu in naciji.

Ne nazadnje moramo omeniti tudi poetsko-literarne objave v dosedanjih desetih zvezkih Nove revije. Čeprav poetsko-literarnih del ni mogoče zvesti zgolj na »propagiranje duha svobode« (kakor tudi ne filozofskih), tudi nikakor ni mogoče prezreti tega, da je nepogrešljiva omogočujoča sredina žive poezije in umetnosti prav ustvarjalna svoboda, ki je — o tem se ni treba slepiti — ena izmed poglavitnih »sestavin« evropske epohalne državljanske svobode in jo je kot táko, skupaj z moderno politično svobodo, prinesla šele državljanska epoha. Poezija in umetnost sta (ob filozofskem mišljenju in znanostih) poglavitni nosilki tega epohalnega državljanskega duha svobode tudi in še najbolj takrat, ko o tem sploh ne govorita; torej že s samim tem, ko STA, po svoji faktičnosti. Živa poetsko literarna umetniška ustvarjalnost neogibno nosi s seboj in dejansko izkazuje svojo ustvarjalno svobodo proti vsakemu ideološkemu vistosmerjanju in totalitarizmu v kulturi in je tako nasprotna totalitarni kulturni in družbeni politiki. To sicer ne velja le za poetsko literarne objave v Novi reviji, niti si tega ne more Nova revija lastiti kot svoje posebne zasluge. Res pa je, da je našlo v doslej izdanih desetih zvezkih Nove revije svoje mesto marsikaj iz poetsko literarne ustvarjalnosti, kar je v prostoru totalitarne kulturne politike »problematično« in bi v istem času drugod najbrž ne ugledalo belega dne.

Podobno je tudi z literarno kritiko in esejistiko. Ta je toliko bolj živa in odmevna, kolikor bolj pušča govoriti v literarnih delih zbranemu duhu svobode in iz njega izvirajočega upora proti totalitarnim zahtevam in dejanjem; kolikor bolj iz del samih razgalja mračno podobo človeškega zasebnega in družbenega bivanja v prostoru ideološko totalitarne politike. Ne obča ogroženost sveta in človeškega bivanja od sodobne znanosti-tehnike, proizvodnje-potrošnje ipd.; ogroženost človeka v njegovi ujetosti v mreže takih in podobnih nadčloveških in človeško-brezčloveških sistemov, temveč samovoljno teptanje »vsakdanje« državljanske svobode po totalitarni diktaturi je tisto, kar je tu in zdaj za nas prvo. Ono prej rečeno, namreč splošno človeška ogroženost (v to smer smo se včasih preveč izgubljali), je za nas ozadje temu in za nas še ne v celoti aktualno. Zato se je Nova revija v svojih dosedanjih zvezkih skušala ogniti tistemu pisanju o poeziji in literaturi, ki se izmika svoji prvi konkretnejši odgovornosti in se umika z vročega sonca te odgovornosti v senco za zidove daljnih splošnosti ali pa estetskih, semantično-semiotičnih, »strukturalističnih« formalizmov ali pa kar v lepodušniško oz. leporečniško votlost. Vedno pa pri tem ni bila uspešna.

Nazadnje moram reči, da ni samo in edinole doslej naznačeni osnovni ton dosedanjega pisanja Nove revije tisto, kar jo dela zanimivo, po čemer je sveži veter v zatohlo ozračje slovenske kulture tega časa. Nedvomno je taka tudi po svoji vsebinski tematiki in načinih obravnave te tematike. Vendar o tem zdaj še nisem nameraval govoriti.

4. Če se je osnovni ton Nove revije v njenih doslej izdanih desetih zvezkih, ki jo dela živo, zanimivo in odmevno, pokazal kot izkazovanje omenjenega državljanskega duha svobode in kot odločno vračanje k temu duhu svobode, ki ima v zatohlosti slovenske kulture tega časa svež, revolucionaren značaj, potem moramo sedaj tudi videti, da prav to *vračanje,* ta *ponavljana zahteva* po svojem, za naš prostor svojstvenem načinu, Novo revijo v vsem zelo obremenjuje. Če je v družbah z uveljavljeno »vsakdanjo« državljansko svobodo, samoumevnim pluralizmom itn. ustvarjalec v kulturi danes lahko že naravnan k mnogo izvornejšim in novim razsežnostim človeškega zgodovinskega bivanja, človeške svobode (kot bistva resnice same) in njene ogroženosti v tem razkrajajočem obstoječem pluralizmu vse-enakega, v pri-hodni svetovno zgodovinski epohi kibernetike (v sistemih informatike, v kibernetičnih proizvodnih in upravnih sistemih itn.), se moramo pri nas boriti šele za dvig poteptanega, a že zdavnaj uveljavljenega duha »vsakdanje« državljanske svobode v kulturi in v družbi. To ni majhna razlika, ki določa — obremenjuje — vse naše vrhunsko kulturno ustvarjanje; in sicer toliko bolj, kolikor intenzivneje jemlje le-to nase ta neogibni boj. Neznanska je krivda resocistične kulturne in druge politike v tem, da potiska kulturo neogibno nazaj na že znane, dosežene in epohalno »samoumevne« stopnice človeškega epohalnega kulturnega bivanja. In ta krivda se dogaja tako, da se obenem prikriva, da ni nikjer vidna in je videti vse normalno; da je videti, kakor da smo kulturni ustvarjalci sami krivi za našo »kulturno zaostalost«; da je kriva naša nesposobnost. In Nova revija je mesto, kjer se je ta posebnost, ta obremenjenost kulturne ustvarjalnosti pri nas v tem času najbolj jasno pokazala. Tega pa ravno nočem šteti za njeno slabost, kakor nekateri že namiguje-

jo, ampak ravno za njeno *krepost* v naših razmerah, ki jo odlikuje pred drugimi sočasnimi slovenskimi kulturnimi revijami.

Da se moramo v Novi reviji kar naprej spopadati z mikro in makro izrastki in »izdanki« resocističnega totalitarizma v kulturi, kar naprej na vse načine taktizirati z njim in igrati z njim in z njegovimi janičarji to čudno igro, da je vse v Novi reviji obremenjeno po tem boju (ki je vračanje in ponavljanje epohalno že zdavnaj dospelega), da pa je ta boj za duha »vsakdanje« državljanske svobode — in s tem tudi že izkazovanje te svobode proti totalitarni kulturni politiki — *za kulturno revijo* v našem prostoru obenem tudi *neogiben,* prav to nas obenem obremenjuje in nam je skoraj nepresegljiv, skoraj neprekoračljiv zid pred epohalno globljo duhovno odgovornostjo in imanentno sodobno svetovno zgodovinsko nalogo kulture: pred njenim naznanjajočim se novim bistvom. Okrog te osrednje čeri naše povojne kulture se ni mogoče več sprenevedati, ko gre za živo kulturno revijo. Mar ne ponavljamo že petintrideset let te kulturne poštevanke? Zato so tudi teze o nedosegljivi presežnosti poezije in umetnosti, ki da sta v svoji čistosti nedotakljivi in nedotaknjeni od te naše »umazane« politične societalnosti — tudi če je in ko je to v posebnem smislu res — v kulturi in predvsem *za kulturno revijo kot táko* navadne laži zgolj udobja in miru današnjega revijalnega Gospoda Mirodolskega. Nič ne dam na *revijalnega* poetsko-umetniško-filozofskega Gospoda Mirodolskega danes, ki hoče v svoji mirni ograjeni dolinici obdelovati svoje zgledno imetje daleč od sveta in si to svoje imetje prikroji tako, da ja ne bo z njim koga motil. Take so vse »mirne« in »dobre« kulturne revije na Slovenskem. Vendar naj spet preciziram: ne govorim o tem ali onem kulturnem ustvarjalcu ali skupini ustvarjalcev, niti ne o vseh kulturnih ustvarjalcih pri nas kot posameznikih, temveč o Novi reviji in možnostih nje same kot neke nadosebne in nadskupinske »kulturne tvorbe«. *Ta* ne more biti »Gospod Mirodolski na svojem ograjenem gruntu«, če hoče biti živa. In to je Nova revija v faktičnosti svojih desetih zvezkov — kot »zunajtekstualno« dejstvo — dokazala proti željam in iluzijam *nas,* ki smo ji pomagali na svet. MI smo le sledili tej njeni »prešerni samovolji« (in smo se ji še sami čudili!). (Tega »dejstva« žive kulturne revije naša kulturna politika — nujno! — ni in ne bo nikoli razumela. Ona gleda »te stvari« vedno samo personalno!)

Vendar moram proti vsemu prej rečenemu reči sedaj še tole: če naj bi Nova revija prinesla kaj zares novega v kulturi, bi se morala vesti zelo drugače. Kako? Če je to le mogoče, bi se morala iztrgati opisani obremenjenosti, utesnjenosti in vezanosti. Seveda ne tako, da bi mahoma postala pohlevna in morda celo pobožna; in tudi ne tako, da bi se ogradila. Sprostiti se *te* obremenjenosti in vezanosti s svojo globljo vezavo na pri-hodno novo bistvo kulture: s svojim obračanjem k tej edinstveni *uganki* kulture. S tem pa smo prišli do točke, ko moramo naš premislek o Novi reviji kot kulturni reviji poglobiti, tj., nekoliko temeljiteje misliti.

5. Nova revija je bila in je še zmeraj vse preveč zgolj revija. Kaj je pravzaprav *revija?* Je prikaz, predstavitev, razstava, mimohod zabavnih, zanimivih in dražljivih raznoterosti, ki v slovenskem kulturnem prostoru pač tudi že obstajajo oz. kar sproti nastajajo. Revija v ožjem smislu kulturne revije je pregled zanimivosti, je jemanje zabavnega, zanimivega, dražljivega, kar že obstaja in nastaja na področju obstoječe »kulture«, in postavljanje tega tako sprejetega na ogled po nekem prednostnem redu in zaporedju. Ime »Nova revija« je nastalo iz navade imenovanja predmeta dve leti trajajočega boja za novo revijo in iz zadrege za primerno ime. Vendar, od kod ta zadrega? Tu gre najbrž za *več* kot le za našo nedomiselnost. To njeno ime in njegov nastanek sta — po izkušnji z vsemi dosedanjimi povojnimi kulturnimi revijami — značilna in simptomatična za kulturni prostor njenega dogajanja. Zdi se, da osnovni ustroj tega kulturnega prostora zahteva táko revijalnost. In Nova revija v svojih doslej izdanih desetih zvezkih zares izpopolnjuje svojo revijalnost.

V čem je *revijalnost* revije, v čem je bistvo revije *kot revije?* V zvezi s tistim, kar sem rekel prej o reviji, je *bistvo* kulturne revije — njena *revijalnost* — v odsotnosti *edinstvenega ustvarjalnega* duhovno-oblikovalnega hotenja v bolj ali manj odprtem prostoru kulture naroda. Šele s to odsotnostjo je revija mogoča, je mogoče jemanje obstoječega ali nastajajočega in postavljanje le-tega na ogled po nekem redu prednosti. Namreč *tudi* takšno pred-stavljanje na ogled, ki naj zadovoljuje neke potrebe po zijanju »kulturnega« občinstva, željnega krepkih senzacij. Pri tem je moč senzacionalnosti v naši današnji povprečni »kulturi« sorazmerna percipirani gladijatorski drznosti nastopajočih, onemu za kulturo sramotnemu, paglavskemu, zmeraj na »očeta in mater« škilečemu »si pa upajo«. Ne, za povprečno »kulturno« publiko, ki si ogleduje revijo razstavljenega, ni prvo boj za »vsakdanjo« državljansko svobodo proti totalitarni kulturni politiki, še manj pristna duhovnost in bistvo kulture, temveč ta gladijatorski vidik. Najbrž niti v kulturi ne gre brez primesi takega šaljivega, navijaškega in »kibicerskega« vidika. Seveda revijalnost revije nikakor ni zvedljiva samo na tak vidik.

Sorazmerno svoji revijalnosti je bila in je Nova revija brez svojega edinstvenega duhovno-kulturno oblikovalnega hotenja. To je pogojna sodba. Vendar ji je mogoče oporekati z vsem tistim, kar sem sam pisal v prejšnjih odstavkih. Kaj ni Nova revija načela teme, ki so bile v naši kulturi že več let tabu? Ni s tem dejansko izkazovala svobode nasproti resocizmu? To je, brez dvoma. Vendar prav te njene najboljše strani tudi najbolj določno kažejo odsotnost edinstvenega, enotnega pozitivnega ustvarjalnega duhovno-oblikovalnega hotenja v nji. Svoboda je vsekakor nepogrešljiva sredina vsake pristne žive kulture; svoboda je celo bistvo same resnice. Pa vendar ta svoboda za kulturo ne more biti polovična, samo negativna v pozitivnem pomenu besede. Za kulturo v epohalno izvornem smislu ni dovolj svoboda sprostitve, če obenem manjka *tisto,* kar tvojo tako izpričano svobodo sedaj tudi dejansko izpolnjuje in zavezuje. In prav iz TEGA, *kar* naj bi dandanes zares in pristno izpolnjevalo in zavezovalo to svobodo, bi moglo izhajati edinstveno duhovno-oblikovalno hotenje v kulturi, ne pa iz kake samovolje ali zgolj pameti ali računa teh ali onih revijalnih sodelavcev. Zakaj to tako zavezujoče v svobodi bi bila izvorna duhovnost, pri-hodno novo *bistvo* kulture. Tedaj pa Nova revija ne bi bila več zgolj revija, prebila bi svojo kulturno revijalnost. Nietzschejev Zaratustra pravi v svojem govoru »O poti ustvarjalca« (v prvi knjigi):

»Imenuješ se svobodnega? Tvojo glavno misel hočem slišati in ne, da si ušel kakemu jarmu.

Si takšen, da se smeš izmakniti jarmu?

Je marsikdo, ki je zavrgel svojo zadnjo vrednost, ko je zavrgel svojo služnost.

Prost česa? Kaj to mar Zaratustri? Jasno pa mi naj tvoje oko naznani: *za kaj* prost?«

Tu rečena »glavna misel« je tista izvorna duhovnost, ki zavezuje svobodo in jo izpolnjuje in od koder izhaja ustvarjalno kulturno-oblikovalno hotenje. To je tista uganka kulture danes. Ker v Novi reviji takega edinstvenega hotenja ni, mora biti zgolj revija, mora izpolnjevati to svojo revijalnost. In ta revijalnost je tudi tisto, kar v obstoječem kulturnem prostoru določa prednosti (prioritete) in red tistega, kar revija postavlja na ogled, kar polni njene zvezke. Tako izpolnjuje svojo programsko smernico, s katero si odpira svoj prostor. V njenem programu je namreč rečeno, »da obstoječe revije tako ali drugače ne zadostujejo več«. Vendar, zakaj ne zadostujejo več obstoječe revije?

Program odgovarja takole: »Slovensko revijalno življenje ni urejeno tako, da bi ustrezalo potrebam tistega našega duhovnega snovanja, tiste mišljenjske produkcije, ki se more in mora izražati ravno prek revij.«

Kako je *mogoče* razumeti ta stavek, zdaj zame ni vprašanje. Pokazati poskušam le, kako je Nova revija v svojih dosedanjih desetih zvezkih *izpolnila* smisel tega stavka. Trdim: tako, da je ustrezala naznačeni revijalnosti revije. Njeno obzorje je v glavnem takole: obstoja neko »duhovno snovanje in ustvarjanje«, obstoja neka »mišljenjska produkcija« in to zdaj revija na svoj način jemlje in predstavlja na ogled tistim, ki si to obstoječo produkcijo hočejo ogledati in »obzijati«. Sama pa nima nič pri tem, kar obstaja in nastaja. Kar je v tem sovisju v prvi vrsti in najbolj vredno predstavitve in ogleda (najbolj »revijalno«), te prioritete določa osnovna konstantna struktura našega obstoječega povojnega kulturnega prostora. To strukturo sestavljata — kot že vemo — dve nujno sovisni nasprotujoči si sestavini ali »tendenci«: 1. iz obstoječe ideološko totalitarne kulturne politike izhajajoče omejevanje, tlačenje ali brisanje svobode kulturnega ustvarjanja in 2. kulturi in duhovnosti (in človeškosti) lastna zahteva po svobodi kot nepogrešljivi sredini kulturnega bivanja in ustvarjanja. To osnovno strukturo lahko še bolj jedrnato in primerneje izrazimo kot spor med politiko kot funkcionarko obstoječega in izvorno živo kulturo kot preseganjem obstoječega. Kdor te osnovne konstantne strukture našega kulturnega prostora ne vidi (če dopustimo, da se v tem ne prenareja), ta je pač še ni izkusil, ker še ni poskusil narediti zares samostojnega kulturnega giba. Revija je kot revija, v svoji revijalnosti določena po tej strukturi. *Revijalnost revije* »temelji« v tej strukturi prostora svojega dogajanja. Nova revija bi prebila svojo revijalnost, če bi »dosegla« epohalno pri-hodno *bistvo* kulture, se vezala nanj in si pustila iz njega prihajati tudi svoje edinstveno kulturno-oblikovalno hotenje. S spremembo imena to ni dosegljivo. Nova revija, ki ne bi bila več zgolj revija, bi morala iz epohalnega izvira kulture, iz *biti* kulture oz. *iz človeškega »kulturno biti«* izvirno in ustvarjalno odgovoriti (odgovarjati) na vprašanje, kaj pravzaprav je danes kultura v svoji najvišji duhovnosti, kaj je njen *izvorni* smisel in zadnji cilj. Tako pa životarimo (v celoti gledano, ne le mi pri Novi reviji) v nekem nedoločnem, zabrisanem, dozdevno samoumevnem »pojmu« kulture, v katerem se kot krapi v kalni vodi leno obračajo takele puhlice: poseben družbeni sektor ali podsistem sistema družba, zadovoljevanje »višjih« potreb (»ustvarjanja« ali »konzumiranja«), stil življenja, občečloveške vrednote, izobrazba in razvoj človeških dispozicij in zmožnosti, uživanje ipd., da na »podružbljeno kulturo« naše kulturne politike niti ne pomislim. Filozofsko gledano je bila nekoč kultura *objektivni duh* (v Heglovi formulaciji), vendar sedaj ne mislimo kulture v tem smislu. Izpraznjenost in izrabljenost našega govorjenja o kulturi je skrajna in skrita za njeno domnevno samoumevnostjo. Prav samoumevnost kulture je danes tisto, kar jo najbolj izkoreninja. Nasproti tej samoumevnosti kulture je prav verjetno, da to, kar je kultura bila, ni več; in to, kar morda nekoč bo, še ni; in smo danes *že* brez in obenem *še* brez kulture. Brez kulture kot način navideznosti kulture, kot *ne-kultura.*

Res je, kar prinaša že program Nove revije in tudi poznejši zvezki: danes ni kakega edinstvenega kulturnega sloga, ni več kakih »obveznih ideološko kulturnih projektov«. Danes je neobvezna zmeda vse izravnavajočega, slabiškega ponavljanja vsega že obstoječega. To ponavljanje in mešanje vsega z vsem za vsakogar se skuša celo rokohitrsko spremeniti v največjo krepost našega časa in se navadno imenuje z zoprnim imenom »pluralizem«. In za to zmedo hkratnega izčrpavajočega ponavljanja in variiranja vsega kulturno že obstoječega je kot nalašč ustvarjena revija v svoji revijalnosti. Ta je zgolj razstavni pult te zmede »pluralizma« avtopoetik in avtonoetik. In Nova revija se je zavestno zagnala v ta brezkriterijalni »pluralizem« vse-enakega, vse-enako-veljavnega in razglasila to za krepost.

Vendar, čeprav je vse to res, tej pluralistični kulturni zmedi ne morem priznati ne veličine ne resnice, ne morem se ji niti klanjati niti ukloniti; ne morem sprejeti tega, da se kulturni nemoči in slabosti reče krepost. Temu pravim umik pred poklicanostjo in epohalno odgovornostjo; temu pravim parazitiranje izvorne duhovnosti in kulture. Temu pravim odsotnost kulturno-oblikovalnega hotenja, odsotnost bistveno kulturnega hotenja, ki je kulturno slabištvo in bledičnost. Za vse to seveda ne krivim Nove revije in tudi ne mislim, da je to samo njen specifikum.

6. V programu Nove revije smo o nji razglasili, da bo »revija novih kriterijev«. Vendar, ko je bila rojena, nam je hudomušno ušla tudi iz te programske smernice. Vprašajmo se, ali kaže Nova revija v svojih doslej izdanih desetih zvezkih kak svoj edinstveni, bistvu kulture in duhovnosti poslušen kriterij? Trdim: revija, ki je revija kriterijev, je po sami tej revijalnosti brez takega kriterija. Njen odločujoči kriterij je revijalnost sama v opisanem smislu. Ta pa v našem kulturnem prostoru z izvorno kulturo in duhovnostjo nima neposredne zveze, saj je revijalnost zanjo nekaj vnanjega in nima v nji in zanjo sámo nobene nosilne ali določujoče moči. Vsi lastni duhovno-kulturni kriteriji (če bi jih bilo več!?) so v obzorju revijalnosti enako-vredni, izenačeni. »Revija kriterijev« je brez lastnega edinstvenega duhovno-kulturnega kriterija, ker njena revijalnost izključuje bistvu kulture in duhovnosti poslušno kulturno-oblikovalno hotenje. Zato trdim, da je Nova revija v svojih doslej izdanih desetih zvezkih brez edinstvenega lastnega kulturno duhovnega kriterija. Če bi imela tak svoj kriterij, tedaj mnoštvo »kriterijev« obstoječega »kulturnega pluralizma« zanjo ne bi bili nikakršni kriteriji in še celo ne enako-vredni. Tedaj pa tudi ne bi bila več zgolj revija. In marsičesa, kar zdaj zavzema enako-vredno mesto v njenih zvezkih, tam ne bi bilo. Sedaj pa iz obstoječe »pluralistične« kulturne zmede nastopa in zavzema na revijalnem semnju načeloma enako-vredno in enako-veljavno mesto vsako obstoječe in zgolj nastajajoče pesnikovanje, filozofiranje in teoretiziranje (skratka: kot »tekstualna produkcija«) in se tu ponuja na ogled obzijavanju, godrnjanju in zabavljanju. In to spet ni samo stvar Nove revije. Na tem semnju se razstavi zdaj ta zdaj oni, se »informirajo« o njem in o njegovem delu »kulturni bravci«. Najde se nekaj gledalcev, ki bolj obzijajo to, drugi spet ono, itn., ampak vsi samo zato, da bi že naslednji hip odbrzeli naprej k najnovejšemu in da bi tako lahko še naprej prodajali zijala na kulturnem semnju. Temu se potem reče: biti informiran in na tekočem o vsem, kar se godi v svetu kulture. Biti tako pomeni biti kulturen.

Vprašam: zakaj bi morala še Nova revija po svoji revijalnosti streči tej ne-kulturi? Ni zanjo nobene druge možnosti? Potem naj rajši hudobno useka po vsem tem.

Naj si ob tem premisleku urejevalci drugih slovenskih revij nikar ne manejo rok, češ poglejte, kakšna kriterijska beda je Nova revija že v razlagi lastnih sodelavcev in urednikov. Še slabše so, ker njihova revijalnost ne predstavlja niti tistega, kar je glede na naš kulturni prostor živo; ker so skratka mnogo manj ali nič negativne v pozitivnem smislu besede. Naj tudi ne pridejo uredniki tistih »kulturnih« revij, ki imajo monoliten kriterij in še bolj monolitno hotenje, ker jim bom rekel, da njihov kriterij in njihovo hotenje nista izvorno kulturo-duhovna.

Konec prihodnjič